

LJUBIŠA MITROVIĆ
Univerzitet u Nišu
Filozofski fakultet
Niš

UDK 316.32:316.4.053
Originalan naučni rad
Primljen: 26.3.2012
Odobren: 11.4.2012

STRUKTURALNI KARAKTER SAVREMENE GLOBALNE KRIZE I NEOPHODNOST TRAGANJA ZA NOVOM ALTERNATIVOM U SVETU*

*Ono što mnogostruke analize propuštaju da kažu
jeste to da je problem krize svetski i strukturalni...*
(I. Volerstin)

*Ako ne krenemo drugim putem,
izgubljeni smo.*
(N. Tinberger)

*Ako hoćeš sliku budućnosti, zamisli jednu čizmu
kako gazi ljudsko lice – večno!*
(Orvel)

Sažetak: Autor razmatra fenomen neoliberalnog totalitarizma, koji se ispoljava kroz neokolonijalnu ekspanziju megakapitala, tj. transnacionalnih korporacija kao „planetarnih gladijatora” i monocentrični globalizam, kao specifičan vojno-politički fenomen, tj. poredak novih nejednakosti i antagonističke moći u savremenosti. Iz ovog novog sistema raspodele društvene moći i kompozicije geostrateških sila, autor izvodi zaključak da totalitarizam kao fenomen ne proizilazi samo iz karaktera političkog sistema (tj. monopartijske diktature državnog Levijatana) već i iz modela ekonomije. Za razliku od klasičnog totalitarizma, koji se zasnivao na autoritarnoj moći države, novi totalitarizam se zasniva na monopolskoj i nekontrolisanoj moći transnacionalnih korporacija. Naime, autor smatra da u savremenosti vlada neoliberalni pos-

* Ovaj rad je deo šire studije radene u okviru projekta 179074 („*Tradicija, modernizacija i nacionalni identitet u Srbiji i na Balkanu u procesu evrointegracije*”) koji realizuje Centar za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Nišu a finansira Ministarstvo za nauku Republike Srbije.

Ljubiša Mitrović, Strukturalni karakter savremene globalne krize i neophodnost ...

moderni totalitarizam, čiji protagonosti stavljaju profit iznad ljudi (čoveka) i koji utire put socijaldarvinizaciji odnosa na globalnom tržištu i socijalnim sukobima. Kao rezultat svega toga rastu klasne i regionalne protivrečnosti (između rada i kapitala, Severa i Juga).

Autor izvodi zaključak da konsekvence neoliberalnog - tržišnog fundamentalizma – oličene u korporativnom „kapitalizmu katastrofe” i „tranziciji bez socijalne odgovornosti”, razaraju savremeno svetsko društvo, čineći ga podeljenim i konfliktnim. U fokusu njegove analize je gusarska i „ološ ekonomija” i uloga predatorska lihvarske finansijske buržoazije, kao kovača lažnog progressa, koja svojim partikularnim interesom i halapljivošću razara realnu ekonomiju zajedno sa savremnom politokratijom i uzrokuje svetsku krizu

Poenta autorovog zalaganja je: ako čovečanstvo želi izlazak iz aktuelne krize, i zasnivanje istinski otvorenog društva i multipolarni razvoj, neophodne su radikalne izmene strategije razvoja u savremenom svetu. U suprotnom, savremeni svet će se suočiti sa još surovijim regionalnim i globalnim protivrečnostima i sukobima koje neće moći kontrolisati. Zadatak je društvenih nauka, posebno sociologije, da svojim istraživanjima i kritikom, razotkriju prave izvore društvenih podela i sukoba i racionalno definišu pravce delovanja društvenih aktera ka novoj socijaldemokratskoj alternativi, kako bi svet bio bogatiji, ravnopravniji, slobodniji i pravedniji, a ljudi spokojniji i srećniji.

Ključne reči: neoliberalni totalitarizam, monocetrični globalizam, strategije razvoja, sukobi, socijaldemokratija

1. Sociologija u senci fenomenologije aktuelne svetske krize

Izbor teme *kriza i globalne turbulencije*, nesumljivo predstavlja najozbiljniji, prvorazredni problem u savremnom svetu. Sociolozi ne smeju bežati od suštinskih problema savremenog društva. Oni se ne smeju baviti opisom i estetizacijom stvarnosti. Vreme je za buđenje i uzbuđivanje javnosti! Traganje za alternativom, „barkom spasenja”, jer Titanik tone.

Naši analitičari tranzitolozi, profesionalni reformatori kao da žive u zavetrini, tragaju – kako da „zakrpe”, okreće brod koji tone, umesto da kritičkim istraživanjima pomažu pronalaženju puta ka novoj obali.

Savremena sociologija je u defanzivi, bavi se opisivanjem krize, umesto da traga za uzrocima njenog proizvođenja i mogućnostima i akterima njenog prevladavanja.

Funkcionalizirana sociologija služi legitimizaciji savremnog „besporetka”, umesto da uznemirava i iščašene grupe – u vremenu nespokojaza koje je nekad rekao Šekspir – „*Naše je doba, izašlo iz zgloba!*”

Na žalost, društvene nauke, kao i elite „šminkanju” mrtvacu.

Savremena sociologija kao da je opsednuta plesom elita i labudovom pesmom nemoćnih vođa (političara, bankara...), umesto da traga za generatorima krize i putevima izlaska iz nje.

2. O nemoći nauke da se suoči sa uzrocima strukturalne krize koja proizvodi haos, globalnu svetsku turbulenciju

Živimo u doba velikog razmeđa/rasedanja sveta – u njegovoj ontologiji i društvenoj svesti. Na delu su divergentni procesi globalizacije i fragmentacije tj. retribalizacije sveta. Kao da uporedo sa integracijom tj. globalizacijom zemalja svetskog centra, teku procesi balkanizacije i afrikanizacije ostatka planete.

Na planu društvene svesti – sciјentistički pozitivizam doveo je do „disciplinarnog haosa”, dominacije analitičkog uma, u vremenu kada nam je potrebna sinergija pristupa i paradigmi na fonu gesla „globalno misliti, a lokalno delovati”, kako bismo razumeli i menjali svet.

Pledoaje za jedinstvo teorijsko-metodološkog kosmopolitizma i individualizma u proučavanju sveta.

Za prometejsku, akcionalističku, humanističku-emancipatorsku sociologiju, „sociologiju slobode” (A. Turen), a ne manipulativnu, duboko funkcionaliziranu/zloupotrebљenu od strane megakapitala i tekućih elita radi očuvanje imperijalnog novog svetskog poretka.

3. Neoliberalna strategija i monocentrični globalizam – kao proizvođači „kapitalizma katastrofe”, krize, nejednakosti i sukoba u savremenosti

Vreme je da se kaže da je car go. I ne samo to, da se objasni zašto je go! I da li je moguć dalji opstanak čovečanstva u tranzicionom haosu i svetском neredu/besporetku, u kome mali broj ljudi postaje sve bogatiji, a većina sve siromašnija. Neoliberalni model razvoja rođen je krajem sedamdesetih godina u Čikagu. U njegovom srcu je tržišni fundamentalizam/čitaj: banditizam, napuštanje realnog sektora ekonomije i fokusiranje na globalna finansijska tržišta, u funkciji megakapitala i njegovih vlasnika i funkcionera. Sve je to dovelo do imperijalne invazije nove koalicije: bankokratije, korporokratije, snaga militarizma, plutokrata, politokrata i medijokrata. Sve su ove grupe/klase i elite upregnute da rade pod zastavom boga Mamona, za lihvarsku Internacionalu kapitala.

Ekspanzija „doktrina šoka” i neoimperijalizma, u ideološkoj sferi legitimisala se – kao pokret za univerzalizaciju ljudskih prava i demokratiju – a pretvorila se u krvavu odiseju megakapitala za novu kolonijalnu podelu i okupaciju sveta, „milom ili silom”. U ovom kontekstu NATO je danas postao instrument predatorske „krvave demokratije” i „militarističkog humanizma”.¹

Svet je danas u dubokoj krizi, radikalnim oblicima previranja i krvi. „Novi krstaši”, sa svojim legionarima ponovo plešu širom planete: pod firmom „slobode”, zatiru slobodu i nameću nove lance ropstva čitavim narodima i regionima.

Danas se mora jasno reći, da dominantna neoliberalna strategija razvoja savremnog kapitalizma – jeste proizvođač krize. Ona se ne može prevladati bez napuštanja neoliberalizma i izbora nove, socijaldemokratske - koja će spojiti ideje socijalizma i liberalizma; jednakosti i slobode; bez socijalno usmerene tržišne privrede i tranzicije sa socijalnom odgovornošću.

4. O sistemskom stuktornom karakteru globalne svetske krize

Savremena svetska kriza neopravdano se redukuje na finansijsku i privremenu. Ona je duboko sistemska, strukturna i dugoročna. Povezana je sa dominantnom neoliberalnom strategijom razvoja savremenog kapitalističkog sistema proizvodnje i upravljanja. Stoga bez promene, bazičnih osnova tog sistema i strategije razvoja, nije moguće njeno razrešenje. Finansijska kriza samo je vrh „ledenog brega” ove krize. Međutim, njeni generatori su duboki i imaju sistemski i strukturni karakter. To je kriza „dugog vala”.

U uslovima savremenog globalnog kapitalizma, logikom kapitalističkog načina proizvodnje i upravljanja, posredstvom novih tehnologija i procesa globalizacije – ostvaruju se novi vidovi koncentracije i centralizacije kapitala, njegova reprodukcija sve je više vezana za sferu finansijskih tržišta i izvoza kapitala, a ne za proizvodnju i kapacitete realne ekonomije. Finansijska buržoazija sledeći logiku tržišnog fundamentalizma postala je dominantna frakcija kapitalističke klase. Ona svojom ekspanzijom, preko MMF i Svetske banke, ostvaruje ekstraprofit i širi svoju moć planetom, poput hobotnice, namećući zemljama periferije i poluperiferije da slede kurs reformi u duhu monetarističke ekonomske politike. Radi zadovoljavanja pohlepnih interesa savremena finansijska lumpenburžoazija uvodi u dužničko ropstvo brojne zemlje, širi talas krize širom sveta.

¹ Videti N. Klajn, *Doktrina šoka – uspon kapitalizma katastrofe*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 2008.

Ovi novi „kovači lažnog novca” stvaraju iluziju o razvoju, a faktički uvode svet u subrazvoj. Na delu je širenje fenomena „ološ ekonomije”. Posrnuće ne samo ekonomije u zemljama trećeg sveta i zemljama u tranziciji, već se sve više njene negativne posledice osećaju i u zemljama svetskog centra. Vidljivi su znaci krize u SAD, kao prestonici finansijske moći, i Evropskoj Uniji, koja je u poslednjih dvadeset godina počela da napušta socijaldemokratski model i da sledi anglosaksonski – neoliberalni.

	Svetska populacija	Svetsko bogatstvo
Najbogatiji	20 %	82,7 %
Drugi	20 %	11,7 %
Treći	20 %	2,3 %
Četvrti	20 %	1,9 %
Najsiromašniji	20 %	1,4 %

Tabela 1: *Dubina socijalne polarizacije sveta*

Izvor: *D.Held&A.McGrew, Globalisation/Anti-Globalisation, Polity Press, Cambridge, 2002, str. 82*

Zajednički žarišni sindrom ove krize ispoljavaju se: u privrednoj depresi proizvodnoj recesiji, napuštanju sektora razvoja realne ekonomije, radikalnoj deindustrijalizaciji, masovnoj nezaposlenosti i osiromašenju radničke klase i srednjih slojeva; u rastu socijalnih nejednakosti između društvenih klasa i regionalnih disproporcija u razvoju (Sever – Jug). Širenju polja protivrečnosti i sukoba: od klasnih ka ratnim i civilizacijskim. Od lokalnih i regionalnih konflikta ka globalnom i civilizacijskom sukobu.

	Postindustrijska društva	Treći svet
Broj telefonskih linija	74,4 %	1,5 %
Korisnici interneta	93 %	0,2 %
Udeo u patentima	95 %	0,0 %

Tabela 2. *Informatički jaz*

Izvor: *Miroslav Pečujlić: Globalizacija – dva lika sveta, Gutenbergova galaksija, Beograd 2002, str. 115.*

Od trenutka otvorene manifestacije svetske krize u formi finansijske krize (2008), ova se kriza poput cunamija širi planetom – od jednog kontinenta na drugi. Najpre su se našle na udaru SAD i zemlje evrozone. Mere koje preduzimaju vlade razvijenih zemalja u funkciji su spašavanje banaka i bankokrata, a ne oživljavanja privrede i izlaska iz krize. Time se vrtimo u zača-

ranom krugu! S pravom ozbiljni ekonomisti upozoravaju da se ovim palijativnim merama otklanja samo deo posledica, ali ne i njeni sistemski/strukturni generatori. Najvidovitiji među njima prognoziraju da „kriza tek dolazi”!, te da ukoliko ne napustimo put kojim se krećemo, izgubljeni smo (Nik Tinberger)!

5. Svet na raskršću: ili neoliberalni postmoderni totalitarizam ili socijaldemokratski model razvoja

Orvelova negativna utopija/distopija, nagovestila je dolazak nove čizme koja gazi/vlada svetom. To nije samo parodija na „teški socijalizam”, već i nagoveštaj stvaranja posmodernog totalitarizma na Zapadu. Upravo danas, kao da živimo u eri proizvođenja tog tipa Orvelijane: u socijaldarvinističkom svetu, u kome velike ribe gutaju male; u kome su svi ravnopravni, ali su samo neki ravnopravniji. U svetu ubistvenog kapitalizma katastrofe, bezdušne vladavine „zlatne milijarde” nad ostatkom lumpenplanete.

Neoliberalni model razvoja, doveo je do formiranja deformisanog procesa globalizacije, tj. njene instrumentalizacije - da njene tekovine služe snagama megakapitala, za novu, planetranu dominaciju nad svetom. Na delu je monocentrični globalizam – kao projekat/poredak novih nejednakosti, podela i porobljavanja u svetu.

Iza brojnih lokalnih i regionalnih sukoba u svetu danas, po pravilu, leži strukturalna, socijalna nejednakost, koja se šizofreno transponuje i kombinuje sa verskim, etničkim i civilizacijskim razlikama, tj. geokulturnim faktorima.

No, bez obzira na ideološke legitimacije, sve je vidljiviji dublji karakter savremene krize i podela u svetu, koja proističe iz kapitalističkog načina proizvodnje i upravljanja svetskim resursima. Ili kako ističe Manuel Kastels: na delu je suprotnost između tehnološke hiperrazvijenosti sveta i socijalnog subrazvoja tj. nerazvijene solidarnosti i čovečnosti.

Vreme je da se brzo i odlučno traga za novim modelom razvoja, dok nije kasno. U suprotnom, kriza će svet uvući u globalni sukob. Naime, lokalni i regionalni sukobi – po lancu događanja – neće se odigrati samo na periferiji svetskog sistema, već će uskoro zahvatiti prestonicu svetskih centara moći. Jer se pokazuje da varvari nisu samo pred kapijama Rima, već i u samom srcu zemalja svetskog centra. To već najavljuju pripadnici antiglobalističkog pokreta „*Okupirajmo Vol Strit*”. Da bi se izbeglo suočavanje sa temeljnim uzrocima krize – kapitalistički način prouzvodnje/upravljanja, svetska koalicija plutokrata biće spremna da preusmeri konflikt u pravcu globalnog. Kao da se

prognoze Bžežinskog iz „Velike šahovkse table”, ali i drugih geostratega o nastupajućem dobu „liberalne imperije” (Kuper i Kajgan), polako ali sigurno ostvaruju.

Ekonomija SAD-a je danas u recesiji sa velikim dugovima. Njena spoljna neoimperijalna politika sve je nervoznija i ogoljeno agresivna. NATO je postao produžena ruka TNC u novoj rekolonijalizaciji, novom pokoravanju sveta. MMF i Svetska banka – su mehanizmi snaga finansijskog megakapitala za kreditiranje/zaduživanje zemalja u razvoju i tranziciji radi izvlačenja ekstra profita, tj. neokololijalnu eksploataciju.

Svet je doista na raskršću. Kriza se sve više radikalizuje, uvodeći svet u haos, u brojne turbulencije. Starim mehanizmima se njome ne može upravljati. Niti su sadašnje elite spremne da obuzdaju svoju halapljivu moć i menjaju karakter sistema. Izvesno je da se svet kreće ka postmodernim oblicima diktature i da je na delu proces „zalaska demokratije”.² Naime, sve se više odlučivanje o ključnim pitanjima otuđuje od naroda i parlamenta, i završava „prečicom” u organima izvršne vlasti, uz asistenciju „vladara iz senke”, tj. moćnih lobista snaga megakapitala, oligarha i plutokrata.

Narasli gnev osiromašenog opljačkanog, obespravljenog, uvređenog i ogorčenog naroda sve se više izliva u formi sindikalnih i drugih socijalnih i političkih protesta širom sveta u formi generalnih štrajkova i drugih oblika alternativnog delovanja novih društvenih pokreta (antiglobalista..). Njima se sve više osporava otuđena moć sadašnjih vladajućih elita i njihovih radikalnih reformi, koje se najčešće žele sprovesti uz restrikciju radnih i socijalnih prava, preko grbače najširih slojeva, građana i naroda.

Iako se presporo formira *koalicija antisistemskih pokreta* – tradicionalnih i novih – izvesno je da kriza pomaže sazrevanju svesti da se ovako dalje ne može. Otuda na transparentima sve više radikalnih parola „*Svet nije na prodaju!*” „*Dosta sa pljačkom! Dole tiranija! Probudimo se! Za globalne društvene promene!*”!

Savremena levica je amerikanizovana i pacifikovana. Duboko integrisana u postojeći kapitalistički poredak, a njeno rukovodstvo aristokratizovano. Kriza proizvodi nove izazove. Moguće je da će izroditi novu levicu i nove sindikate. Za sada, u pobunama prednjače mladi. Očekivati je da će se ona proširiti na radništvo i osiromašenu srednju klasu. Ukoliko se brzo ne otvore kanali za demokratsko razrešenje ove krize, izvesno je da će rasti protivrečnost i sukobi, koji će imati antagonički karakter i neće moći da se razreše u okviru postojećeg sistema.

² Videti o tome u studiji Z. Vidojevića, *Demokratija na zalasku*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.

Pokušaji upravljanja krizom sistemom jačanja represije i zavoda privremenih diktatura, suspenzijom demokratskih institucija, samo će dalje produbiti/proširiti krizu. Mora se *tragati* za novom alternativom, novim modelom razvoja i upravljanja, ukoliko se želi napustiti ovaj pakleni krug. Pitanje je – da li je savremena elita spremna za tu promenu!? Nisam siguran.

Ključ je u socijaldemokratskoj alternativi; revoluciji globalizacije razumevanja i solidarnosti novom partnerstvu društvenih klasa za razvoj i mir u svetu.

Savremena nauka, snagom svojih rezultata i kritike treba da pomogne razvijanju demokratske javnosti, kritičke svesti – o pravcu i horizontima mogućih promena. O potrebi angažovanja, sudelovanja u ovovremenim borbama da svet bude pravedniji i bolji. Da je moguća druga i nova perspektiva razvoja sveta.

Nasuprot neoliberalnom dogmatizmu da svet treba prepustiti goljoj igri/stihiji snaga tržišta – koje će automatski proizvesti napredak i pravdu i doneti slobodu i sreću ljudima, naše je mišljenje da ekonomija nije samo sebi cilj. Te da i filozofija tržišnog fundamentalizma može dovesti do pojave novih oblika totalitarizma i diktature, kao i etitistička nekontrolisana moć u eri staljinizma, kada se politika pojavljivala kao sudbina. Umesto cilja „profit iznad čoveka! ekonomija mora biti stavljena u funkciju ekonomije blagostanja i sreće (P. Burdije), u službi napretka društva i emancipacije čoveka.

Ovakav radikalni zaokret moguć je samo ako se sledi socijaldemokratska strategija razvoja i na njoj zasnuje odgovarajuća politika. Istorijski su dokazi da je u posleratnom razvoju Evropa na toj strategiji ostvarila najveći privredni rast, socijalno partnerstvo i blagostanje za sve slojeve društva, kao i doprinela detantu i borbi za mir u svetu.

Socijaldemokratsku koncepciju društvenog razvoja najasnije je predstavio u svojoj studiji „Sutra je uvek kasno”! *Frederiko Major* – rečima „*Progresio Popularum*”. Progres u funkciji blagostanja i slobode svih naroda, sreće svakog čoveka! Ova koncepcija u centru ima strategiju istorijskog kompromisa društvenih klasa i njihovo socijalno partnerstvo za razvoj, društveno blagostanje i mir. Ona insistira na jedinstvu borbe za socijalnu jednakost, političku ravnopravnost i slobodu svakog pojedinca. Njena je platforma jedinstvo socijalne i političke demokratije. Ekonomija i politika u službi čoveka i društva, a ne iznad i protiv njih³.

Reafirmacija socijaldemokratskog modela razvoja izvukla bi svet iz krize i mogućeg budućeg ratnog haosa. Otvorili bi se prostori za novu demokratsku revoluciju globalizacije, razumevanja i solidarnosti (E. Moren). Ja ve-

³ Opširnije o tome u autorovoj krizi „*Društvene promene i akteri*, Pravni fakultet, Niš, 1999.

rujem da je takav pravac društvenog razvoja ne samo poželjan, već i moguć. *Probudimo se! I sudelujmo u novoj revoluciji solidarnosti. Bez nje, nema puta ka slobodi čoveka i čovečanstva, niti istinskog mira u svetu!*

Literatura:

1. Vidojević Z., *Demokratija na zalasku*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
2. Klajn N., *Doktrina šoka – uspon kapitalizma katastrofe*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 2008.
3. Mitrović Lj., *Društvene promene i akteri*, Pravni fakultet, Niš, 1999.

STRUCTURAL CHARACTER OF CONTEMPORARY GLOBAL CRISIS AND NECESSITY SEARCH FOR NEW ALTERNATIVES IN THE WORLD

Summary: The autor examines the phenomenon of neoliberal capitalism, which manifests itself in the neocolonial expansion of mega capital, that is, transnational corporations as „planetary gradiators”, and the monocentric globalism as a specific military-political phenomenon, that is, the order of new inequalities and the antagonistic power in modern age. From this new system of the distribution of social power and the structure of geostrategic forces, the autor concludes that the phenomenon of totalitarianism does not proceed only from the character of the political system (i.e. the mono-party dictatorship of the state Leviathan) but from the economic model also. Unlike classical totalitarianism, which used to be based on the authoritarian power of the state, the new totalitarianism is based on the monopolistic and uncontrollable power of the transnational corporations. Namely, the author believes that modern age is dominated by neoliberal postmodern totalitarianism, the protagonists of which value profit more than people (the man) and make way for the socialdarwinization of the relations on the global market and social conflicts. Class and regional clashes (labor/capital, North/South) result from this. The author concludes that the consequences of the neoliberal – market-oriented fundamentalism – evident in the corporative „disaster capitalism” and „transition without social responsibility” – destroy modern world society, leaving it divided and and conflicted. The author focuses his analysis on pirate and „rogue economics” and the predatory role of usurer financial bourgeoisie as the creators of false progress, who, with their specific interests and greed, destroy real economy together with modern politocracy and cause world crisis.

The final conclusion of the author is the following: if humankind wants a way out of the current crisis, and the establishment of a truly open society and multipolar development, radical changes in the development strategies of the modern world are

needed. If this does not happen, the modern world will face even more cruel regional and global contradictions and incontrollable conflicts. It is the task of social sciences, sociology in particular, to expose the real sources of social divisions and conflicts and to rationally define the directions that social actors should take towards new social-democratic alternative, to make the world richer, freer, more just and equal, and to make people happier and more peaceful.

Key words: neoliberal totalitarianism, monocentric globalism, development strategies, conflicts, social democracy